

REPRESSİYA KURBANİ TATAR YAZARLARI*

RAFAİL MOSTAFİN - REİS DAVUTOV

Bazı tarihçilerin kabulleri doğru ise 1917 yılından itibaren ülkede yerleşen totaliter rejim şartlarında kaderleri alt üst olan, hususî olarak düzenlenmiş açlık facialarında helak edilen, evinden barkından ve vatanından sürülen veya hiçbir suçu olmadan tutuklanıp haksız yere mahkûmiyet kararı ile ömürleri kesilen, toplama kamplarına gönderilen uzak Sibiryaya taygalarında, sert tabiatlı kuzey ülkelerinde, Kazakistan'ın susuz çöllerinde eza çeken, zor kulluk hizmetinden ve işkencelerden buralarda eceli gelen veya hürriyete, sağlıklarını tamamen kaybetmiş hâlde malûl olarak ve ruhen sönerek çıkan insanların, yani repressiya** kurbanlarının umumî sayısı 30-40 milyona ulaşmaktadır. Bu, ülke nüfusunun çeyreği manasına gelir. Stalin repressiyaları, hiçbir bölgeyi, hiçbir halkı muaf tutmamıştır. Bu bakımdan, o, gerçek manasında enternasyonal bir hâldir: Ülkedeki milletlerin ortak faciası. Aslında daha sonra ve daha ziyade de savaştan sonra repressiya siyaseti, şu veya bu millete mensup şahıslar veya belli bir grubun “kontrrevolutsyon= karşı ihtilâlcî unsurlarını”, “suçlu örgütlerini” yok etmekle yetinmemiş, topluca halklara, milletlere karşı bir genosid manasında da kullanılmaya başlamıştır. Savaşı takip eden yıllarda Kırım Tatarlarının, Kalmukların, İdil boyu Almanlarının, bazı Kafkas halklarının (Çeçen, İnguş, Karaçay-Balkar) yirmi dört saat içinde vatanlarından sürülüp vatandaşlık haklarından mahrum edilmeleri ve müstakil bir millet olarak yaşamak bakımından gayet zor bir hâlde bırakılmaları, işte bu genosid siyasetin bir örneğiydi.

Diğer halklar gibi Tatar halkı da totaliter rejim ejderhasına çok kurban vermiştir. İhtilâlden sonraki ilk yıllarda “burjuva sınıfı mensuplar” olarak cezalan-

* Yazının Tatarca olan asıl metni *Kazan Utları* (Tataristan Yazarlar Birliği Organı dergisinden (1992-2 149.-157.s.; 1992-3. 182-188.s.; 1992-4, 175.-183.s.) yayımlanmıştır.

** Rusçada “baskı, zulüm” anlamında anlamına gelen *repressiya* kelimesi, Sovyet tarihinde, bilhassa Stalin-devrinde, ülke çapında sürdürülen devlet politikasının adı olmuştur; bu şekilde tarihe geçen kelimeyi; tercüme etmeksizin, Rusça şekliyle kullanıyoruz.

dırılan sanat adamları, tüccarlar, din adamları, aydınlar, iç savaş kurbanları, 1921 yılındaki açlık faciasında helak olmuş binlerce aile, zorla sovhozlaştırma devrinde *düşman sınıf*, *kulak =zengin köylü*, *nepman**** damgasıyla mahkemeye çıkarılmadan öldürülen veya bütün ailesiyle Sibiry'a sürülen binlerce köylü, mal-mülk sahibi kimse, zanaatkâr usta, devlet adamı, idareci, kültür adamı, âlim, yazar, öğretmen, tabip, ressam vb... Tatar halkının verdiği bu kurbanların tam sayısını bilmek, bugün mümkün değildir. Repressiyalar, ilk sırada milletin işte bu üretici kısmına, sosyal fikirde ve medenî harekette tesirli rol oynayan hür fikirli tabakasına karşı yönetilmiştir.

Malûm olduğu üzere, Tatar edebiyatı, XX. asır başında güçlü bir yükseliş devri geçirerek, ihtilâli millî-demokratik geleneklere dayanmış, özellikli, türlü janrlara sahip, olgun ve genç kabiliyetleri bol bir edebiyat olarak karşılar. Aslında milli istiklâl hareketiyle pişmiş yaşlı kuşak yazarların bir kısmı (A.İshak, S Maksudi, A Battal. F. Tuktarov vb.) ihtilâli kabul etmeyerek vatani terk edip ülke dışına gitmeye mecbur olurlar. Ülkede kalanlar ise, genci - ihtiyarı ihtilâlin vaat ettiği "aydınlık gelecek" ve millî gelişme yoluna samimiyetle inanıp kendi işlerine devam etmeye çalışırlar veya yeni hâkimiyete pek yakından hizmet etmeseler de ona sadık kalırlar (meselâ F.Kerimi, Derdmend). Ama yirmili yılların başında ülkede diktatörlüğün güçlenmesi ve bütün hayatı ideolojik prangalar içine zorla sokması neticesinde, yazarların da sanat hürriyeti günden güne daralmaya yüz tutar, yazdıkları eserlerin değeri sadece sınıf mücadelesi gözlüğünden değerlendirilmeye başlar. Edebiyat biliminde "vulgar sosyalizm" diye ünlenen yalan teori, edebî mirasa ait bakışını da değiştirir. Meselâ Tukay'a "küçük burjuva ilgilerini destekleyen milliyetçi şair" etiketi takılır, Derdmend ile Fatih Emirhan'a "Büyük burjuva edipleri", Galiesgar Kemal'a "liberal burjuva yazarı", Sait Remiyev'e "ferdiyetçi simbolist şair" diye damgalar vurulur. G. Gaziz, C. Velidi, G. Rehim gibiler ise, proleter edebiyata Tatar burjuvazisinin milliyet-

*** NEP: 1921 baharında Sovyetler Birliğinde saf komünizmden biraz ayrılarak daha serbest üretim ilişkilerine ve özel iş yerlerine imkân vermiş bu siyaset (*Novaya ekonomîçeskaya politika*=Yeni Ekonomi Politikası) 1928 yılına kadar devam etmiştir; işte bu devirdeki ticaret erbabı daha sonra *nepman* diye suçlanmıştır.

çilik görüşlerini sokmaya çalışan ajanlar olarak gösterilir. 1925-1926 yıllarında Arap harflerinden Lâtin'e geçmesi meselesi için basında ve ilmf konferanslarda ateşli tartışmalar esnasında Arapçuların(G.İbrahim, G.Alparov, G.Şeref vb.) konuşmaları, sonradan Sultangaliyecilik şok dalgası başlayınca, kültür tarihî bakımından değerlendirilmeksizin "Tatar burjuvazi sınıfının ilgisine bağlanmış"siyasî bir hadise olarak kabul edilir. Arap alfabesini savunarak basında yer alan Tatar aydınlarına (o malum "82 imza") "Bunlar doğrudan doğruya proletarya diktatörlüğüne, Marksizm ideolojisine karşılar. Bunlar açıkca büyük burjuva sınıfının savunucuları olduğu için Yanelif (Yeni alfabe, Lâtin yazısı) hareketine tertip demeye kalkıştılar, bunlar bu hareketten kendi karşı-devrimci örgütleri için faydalanmaya çalıştılar." diye damga vurdular.

1928 sonları, umumiyetle, Stalin'in şahsen işaretiyle OGPU (eski KGB) organları tarafından tertip (falsifikasyon) yoluyla meydana konan ve "Sultangaliyev'in karşı ihtilâlcî örgütü" diye adlandırılan siyasî proses, Tatar aydın zümresinin millî kadrolarını sistemli şekilde yok etmeye yöneltilmiş ilk büyük terör hareketi oldu. Bu "iş" için 77 kişi sorguya çekilir. Onları, burjuva milliyetçiliğiyle, bütün Türk-Tatar halklarını toplayıp tek devlet kurmak için gizli hazırlık yapmakla suçlarlar. Aslıdaysa, bu, millî siyaset sahasında Stalin'in idarecilğinden memnun olmayan millî entellegentsiyanın ağzını kapatmak maksadıyla yapılmış 28 Temmuz 1930'da OGPU Kolegyumu Sultangaliyecilikle suçlanan yetmiş yedi kişinin yirmi birini en yüksek cezaya, idama; on bir kişiyi on yıla; yirmi dört kişiyi beş yıla; on bir kişiyi üç yıl toplama kampında hizmet etme ve dokuz kişiyi de üç yıl sürgün cezasına çarptırır. 13 Ocak 1931' de ise aynı OGPU Kolegyumu önceki kararının hilafına, idama mahkûm edilenlerin cezasını on yıllık toplama kampı cezasıyla değiştirir. Ama burada şunu hatırlatalım ki, daha sonra 1937-38 yıllarındaki "büyük terör" zamanında, Sultangaliyecilikle suçlanan bu kişilerin hemen hemen hepsi, aynı suçlardan ötürü tekrar sorguya çekilir ve NKVD üçlüsü (troyka) ile ölüm cezasına mahkûm edilirler. Tanınmış devlet adamları, parti-sovyet kişileri içinde, bu listede meşhur yazarlar, gazeteciler, sanat adamları da vardır (F.Agiyev, S.Sünçeley, H.Atlasî, B.Uрманçı, G.Mansurov, İ. Teregulov vb.)

Sultangaliyeciliği dağıtmak bahanesiyle Tataristan'da karşı ihtilâlcî millî

grupları ve örgütleri “açığa çıkarma” kampanyası daha da güçlenir. Komünist Partisinin Tataristan Ülke Komitesi toplantısı 9 Kasım 1929 tarihli kararıyla “bütün parti üyelerini Sultangaliyevciliği kökünden sökmeye, geride kalan halk kitleleri arasında millî hurafelere karşı mücadeleyi kuvvetlendirmeye, hâlen kendi organlarımızda saklanmış Sultangaliyevci ideolojiyi öne süren kişileri açığa çıkarmaya davet eder. Bu kararları ve işaretleri yerine getirmek maksadıyla, yazarlar çevresinde mitolojik bir “yediler” örgütü uydurulur, basında da “karşı ihtilâlcî gizli örgüt” üyeleri N.İsenbet, Çinekey, G. Kutuy, G. Minskiy’lerin “kirli işleri” açığa çıkarılır. Bunlar edebiyat meydanından kovulup başka işe geçmeye veya Kazan’dan tamamen gitmeye mecbur olurlar. Meselâ G. Minskiy önce Çilebi’ye sonra da Bakû’ya kaçar, Kazan’a savaştan sonra, ancak 1952’de döner. N. İsenbet “Spartak” fabrikasında sıradan bir işçi olarak kapılanır, sonra köye gidip mektepte çalışır. G. Kutuy da yazarlar muhutu terk edip Kazan sanat okullarında hocalık yapar. Bu devirde, her Tatar yazarının eserinde bir hata aranmaktadır. F. Burnaş, Sultangaliyevcileri destekleyen millî edip “saraylar, hanlar, prensler, camiler şairi” (*Yanalif* dergisi, 1929, 22.nu.) Çinekey “diniye nezareti, birahane, loto, nafaka ve çerçöp şairi” (*Yanalif*, 1931.1.nu) diye ilân edilir. K. Tinçurin “millî demokrasi” taraftarı, yani “eski köyün örf âdetlerini, halk oyunlarını idealleştiriyor” ; Ş, Usmanov “sadece Tatar komiserlerine itibar ediyor ve sadece onları öne çıkarıyor”; G. İbrahimov “köyü şehre karşı koyup” yazıyor (“Ademner” hikâyesi kastediliyor) gibi etiketler sağa sola yapıştırılmaya başlanır. Hatta “proleter şairi” Mansur Kriymov’un eserinden de “küçük burjuva görüşlerinden arınmamış şiirler” aramaya girişirler.

G. Tolımbay bir makalesinde “Yediler”i açığa çıkarmak, “birbirini övmek, proleterya yazarlarına, proleterya edebiyatına geçme yolundakilere çelme atmak, böylece örgüt bakımından millî demokrasiye sağlam bir zemin hazırlamak, işte onların örgüt çizgisinde öne sürdükleri karşı ihtilâlcî hareketleri” diye netice çıkarır. (*Yanalif*, 1929, 9-10.nu.)

Proletkültçular tenkidindeki bu “açığa çıkarmalar” ürkütmeler edebiyatımızın tabîî gelişmesini durdurmuş, onun kabiliyetli simalarının sanat imkânlarını tam olarak açmasına mani olmuştur. İhtilâle kadar meşhur olmuş bazı ediplerin (N. Dumavî, M. Ukmasî, Z. Yarmekî, E. Segıydî, B. Rehmet, Z. Burnaşeva vb.)

otuzlu yıllarda faal sanat hayatından uzaklaşmaları, belki bu ideolojik sınırlamalar, ürkütmelemlerle açıklanabilir.

Fakat paradoks da burada: Yirmili ve otuzlu yıllarda, edebî tenkitte durmaksızın devam eden ve gittikçe keskinleşen bu “sınıf mücadelesi” (Stalin’in tezi) ehillerinin hemen hemen hepsi (tenkitçileri de tenkit edilenleri de) 1937 yılındaki “büyük terör” afetinden kurtulamazlar. Bu devirde artık diktatör, rejimi ikaz edip durmaz, millî aydın zümresinin ismi göze çarpan her bir unsurunu kenara koyar. Hüküm değirmenini daha çabuk çalıştırmak ve kanunun talepleri, kaideleriyle filan uğraşmamak için her cumhuriyette üç kişiden (Parti Ülke Komitesinin Birinci Sekreteri, İç İşleri Halk Komiseri, Askerî Savcı) müteşekkil özel troykalar oluşturulur. Meselâ Tataristan’da böyle iki tane troyka çalışmıştır. Özel troyka suçluya her zaman ölüm cezası vermiş. Sıradan troykanın ise bazı durumlarda kamp sürgünü vermekle yetindiği zamanlar olmuş. 1937-38 yılları arasında bu troykalar vasıtasıyla binlerce “halk düşmanı” mahkemeden geçip ömür yollarını tamamlarlar. Meselâ bu iki yıl içinde, partinin Ülke Komitesine seçilmiş altmış bir kişinin elli dördü ve Ülke Komitesi üyeliğine aday olmuş yirmi bir kişinin on altısı yok edilir.

Tataristan Yazarlar Birliği de tam bu devirde en büyük kayıplarını verir. 1934’te SSCB Yazarlar Birliği kurulunca, Tataristan’dan üye veya üyeliğe aday olarak resmîleştirilen otuz Tatar yazarının on altısı repressiyaya uğrayıp on tanesi NKVD tırnakları altında yok olur. Yazarlar Birliğine şu veya bu sebeple (çoğu zaman da ideolojik sebeple) üye olamamış, ama eserleri ve isimleriyle halka tanınmış ve repressiya kurbanı olan diğer kalem ehillerini de katarsak bu sayı daha da artar.

Bugünkü açıklık devrinde, şahsa tapınma kültürünün kurbanları hakkında, tarihî doğruluğu, adaleti ayağa kaldırmak, onların adına sürülmüş kara lekeyi temizlemek, buna bağlı olarak hayat hikâyelerine bir açıklık getirmek ve biyografilerini hatalardan arındırmak yönünde, epey işler yapılmaktadır. Okuyucular da, daha ziyade de genç nesilde, edebiyatımızın geçmişine, o edebiyatı doğuranlara, onların hayatına karşı ilgiyi göz önünde tutarak, derginin bu sayısından itibaren, otuzlu kırklı yıllarda ve ellili yıllar başında repressiyaya uğramış yazarlarımız hakkında, kısaca malûmat vermeye başlıyoruz. Bu bir bakıma, onların te-

miz isimlerini bir kere daha yâd etmek olurken, diğer taraftan da insanın kaderiyle oynayan diktatör rejimlerinin halkı nasıl afetlerle karşı karşıya bırakabileceğine bir ibret teşkil eder.

Fahrelislam Agiyev*

Fahrelislam Nigmatulla oğlu Agiyev 1887 yılında, eski Tambov gubernası (eyaleti) Timnikev ilçesi Teneş köyünde, bir molla çocuğu olarak doğar.

1907'den itibaren yazmaya başlayıp Kazan'da çıkan *El-İslah, Ehbar, Koyaş* gazetelerinde ve *Añ, Mektep* dergilerinde pek çok makale ve hikâyesini bastırır. Mektepler için ders kitabı hazırlama işine de katılır. 1913'ten itibaren bizzat kendi naşirliği altında *Ak Yul* adlı çocuk dergisini çıkarır. Yazarın çocuk psikolojisini iyi anlayarak yazdığı hikâyeleri, şiirleri, tercümeleri, çoğunlukla bu dergide yayımlanır. "Kekri Ayaklı Tavık" adlı manzum hikâyesi, zamanında çocukların en sevdiği kitaplardan biri olmuştur.

İhtilâlden sonra F.Agiyev'in sanat faaliyeti, ideolojik sınırlamalara bağlı olarak epey azalır. Bu devirde esasen, edebiyat tarihine dair makaleler, hatıra yazılarıyla malumdur.

F. Agiyev, 1928 sonlarında OGPU tarafından düzmece olarak hazırlanan "Sultangaliyev'in karşı ihtilâlcı örgütü" diye adlandırılmış "iş" sebebiyle tutuklanan kişilerden birisidir. 28 Temmuz 1930'da OGPU Kolegyumu onu idama mahkûm eder. 13 Ocak 1931'de aynı kollegyum, önceki kararını biraz değiştirip ölüme mahkûmların cezasını on yıllık toplama kampı diye verir. Fakat bu "iş" ile suçlananların çoğu 1937-1938 yıllarında tekrar sorguya çekilip NKVD troykalarının kararıyla idama mahkûm edilir. Bunların listesine F. Agiyev de dahil olur. 1938 yılında Moskova hapishanesinde idam edildi diye farz olunuyor (hâlen tam tarihi açıklanmadı).

Esgat Aydar

Esgat Haris oğlu Aydarov 6 Haziran 1906'da eski Samara gubernasının İski Soroçi köyünde, molla çocuğu olarak doğar.

* Yazar adlarının Tatar alfabetiğine göre verilmiş orijinal sırası, yazı içindeki gönderme ve bağlantılarda tutarsızlıklar olmaması için değiştirilmeden bırakılmıştır.

Yazarın edebî mirası hacim olarak büyük değil. Savaştan evvel iki şiir kitabı ve birkaç hikâyesi basılır (*Ak Kayınlıkta* 1929; *Taşbay* 1932; *Songı Sulısta* 1935). Savaştan sonraki yıllarda da iki hacimli hikâyesi “Soldat Hikâyesi” ve “Tavlar Legendası” yayımlanır. Kabiliyetli edibin böylesi atâleti, ciddî sosyal sebeplerle açıklanabilir.

1935’de kendisi Sirin (Batırşin) ve başka birkaç yazarla birlikte tutuklanır. Haksız şekilde suçlanıp birkaç yıl hapiste kalıp çıkar. 1938-41 yılları arasında Kazan’da repressiyaların en kızgın çağında Orta Asya taraflarına gidip Semerkand’da yaşamaya mecbur olur. Vatan Savaşı (II. savaş) yıllarında cephe kahramanca savaşır madalyalarla ödüllendirilir. Sürgün cezası kaldırılıp Kazan’a döner, yeniden edebî faaliyete başlar. Ama rahatsız etmelerle yeniden tutuklanma tehlikesi doğunca tekrar Orta Asya taraflarına gider ve edebiyattan uzaklaşır ömrünün son günlerine kadar kültür kurumlarında çalışır.

E.Aydar, 24 Ocak 1959’da vefat etti.

Selah Atnagulov

Selahettin Sadrettin oğlu Atnagulov (edebî mahlası Azamat Seley) 1893 yılında bugünkü Başkurdistan Cumhuriyeti’nin Belebey bölgesi Suvikkül köyünde doğar.

Şubat ihtilâli günlerinde Tatar-Başkurt millî hareketine katılıp 1917 yılının Temmuzunda “İdil-Ural Devletini Gerçekleştirme Kolegyumu”nun sekreteri seçilir. Ekim ihtilâlinde sonra 1918’de Bolşevikler partisine girip Moskova’da Merkezî Müslüman Komitesinde çalışır, iç savaş devrinde *Kızıl Hücum* cephe gazetesi (Ufa) redaktörü, Kominist Partisi Doğu Halkları Bürosunda yönetici, daha sonra *Kızıl Armiya*, *İşçi* (Moskova, 1921-1922), *Kızıl Tataristan* (Kazan, 1925-1927), gazeteleri redaktörü, Tatar Devlet Kitap Neşriyatında edebî görevli ve bölüm müdürü (1927-1929), İlmî Merkez Yöneticisi vazifelerini görür. Ömrünün son altı yılında da Pedogoji Enstitüsünde ders verir ve ilmî işlerle meşgul olur.

Bu pek çok devlet işinin yanı sıra S.Atnagulov, basında da kabiliyetli bir gazeteci, keskin dilli bir yazar ve edebiyat tenkitçisi olarak kendisini tanıtır. *Garantiyalı Mehebbet* (1927), *Petitsiya Hem Başka Ekiyetler* (1927), *Kıçkine Şah-tir* (1925), *Kaf Tavı Artında* (1928) adlı hikâye ve deneme kitapları yazarıdır.

2 Eylül 1936'da, önce SR partisinde, sonra da "sol komünistler" grubunda bulunmakla suçlanıp tutuklanır. F.Seyfi-Kazanlı, Z.Gıymranov, İ.Rehmetullin vb. gibi "karşı ihtilâlcî Troçkiler" ile beraber onu Moskova'ya götürürler. 15 Ağustos 1937'de SSCB Yüksek Mahkemesi Askerî Kolegyumu, S.Atnagulov'u ölüm cezasına mahkûm eder. Karar aynı gün infaz edilir. Gömüldüğü yer belirsizdir.

Gıylemdar Bayımbitov

Devlet adımı, gazeteci, yazar, mütercim Gıylemdar Soltan oğlu Bayımbitov, 1886 yılında Ufa gubernasının Belebey ilçesi Çakmagış köyünde bir subay çocuğu olarak doğar.

G.Bayımbitov'un Sovyet devrinde yazdığı ve ayrıca kitap olarak basılmış eserleri: *Seyasi İktisad* (Kazan, 1922, 328 s.); *Asılğan* (üç perdelik piyes) (Kazan, 1924, 110 s.); *Paşa Töşireler* (köy hayatından bir piyes) (1924, 36 s.). *Asılğan* piyesi 1924'de Kazan'da Devlet Tiyatrosunda sahneye konur. G. Bayımbitov tercüme işiyle ilgilenmiştir. Rusçadan Tatarcaya siyasî ve ilmî muhtevalı broşürler tercüme eder, N.Buharin'in *Tarihî Materyalizm* adlı kitabını ve Étel Boyniç'in meşhur *Kıgeven* romanını yayımlar (1932).

Tatar, Başkurt halkları arasında Sovyet iktidarını sağlamlaştırmak için candan çalışmış olmasına rağmen, G.Bayımbitov otuzlu yıllardaki repressiyalardan kurtulamaz.

Bugün malûm oldu ki, 1920'li yıllar sonunda, ülke ekonomisinde, daha ziyade de tarım politikasında yapılan ciddî yanlışları kuraklığa düşman sınıfın "karşı ihtilâlcî faaliyetine" bağlayıp bahane göstermek maksadıyla, Stalin taraftarları, hür fikirli parti adamlarına ve bilim dünyası mensuplarına karşı hücum ederler. Bunun için OGPU organları yardımıyla merkezde ve cumhuriyetlerde "karşı ihtilâlcî örgütler" icat edilir. Bu şekilde Tataristan toprağında Galimcan Eminev, Gıylemdar Bayımbitov ve Miñligerey Segıyduullin'in öncülük ettiği ve "köylüler ittifakı" denen uydurma "terörist kulaklar (toprak ağaları) örgütü" ortaya çıkar (aslen, ekonomist âlim A.Çayanov ve N.Kondratev'in başında olduğu, uydurulmuş "Köylü Hizmet Partisi"nin bir şubesidir.).

1932'nin Aralık ayında "ittifakçılar" toplanmaya başlarlar. Toplam 58 kişi tutuklanır. 10-28 Mayıs 1933 tarihleri arasında OGPU'nun özel kolegyumu

sorguya çekilenlerin “suçlarını” araştırıp kararını ilân eder. “İttifakçılar”dan beş kişi ki bu cümleden G.Bayımbitov, en yüksek ceza olan idama ve kalanları da çeşitli cezalarla hizmet kolonilerine sürgün olarak mahkûm edilirler.

Safa Borhan

Safa Vafa oğlu Borhanov (mahlasları S.Borhan, Sabur) 1899’un Aralık ayında, Ural’daki Serebrianiy maden ocakları bölgesinde, bir madencinin çocuğu olarak doğar.

1921-1924 yılları arasında Moskova’da Komünistler Üniversitesinde okur ve bitirdiğinde de 1926 yılına kadar Komünist Parti Başkurdistan Ülke Komitesinde bölüm müdürü olarak çalışır.

1926’da S.Borhan Kazan’a gelir ve Tataristan Devlet Neşriyatının baş redaktörü olarak tayin edilir. 1928-1933 yılları arasında *Kızıl Tataristan* gazetesinin baş redaktörü, *Krasnaya Tatariya* gazetesinde baş redaktör yardımcısı, bölüm müdürü, Kazan Uçak Fabrikasının tirajı büyük gazetesinin redaktörü ve nihayet 1934 yılından *Izvestiya* (Moskova’da) gazetesinin Tataristan muhabiri olarak çalışır.

S. Borhan kendi devrinin basın dünyasında, edebî tenkit makaleleri, denemeleri, tiyatro yazılarıyla tanınır. 1928’de *Ütkendegiler* adlı uzun hikâyeleri ve *Buzlar Arasında* (1929) adlı denemeleri kitap olarak da çıkar. Teknik okullar için Tatar edebiyatı antoloji ve okuma kitapları, dinî âdetlere, dinler tarihine ait *Oruç*, *Kurban*, *Sadakalar*, *Allah İsmi Bilen* adlı eserleri birkaç defa basılır.

S. Borhan 30 Aralık 1936’da “Sultangaliyecilik” ile suçlanıp tutuklanır. Kazan zindanlarında yarım yıldan fazla tutulduktan sonra 1937’nin 3 Ağustos günü SSCB Yüksek Mahkemesinin Askerî Kolegyumu oturumunda, yazarı, diğer tutuklular ile beraber ölüm cezasına mahkûm eder ve karar aynı gün infaz edilir. Mezarı belirsiz.

Fethi Burnaş

Fethilislam Zakir oğlu Burnaşev 13 Ocak 1898’de eski Simbir eyaleti Buva ilçesi Bikşik köyünde molla çocuğu olarak doğar.

Edebiyat yolundaki ilk adımları “Muhammediye” medresesinde okuduğu devirde başlar. *Seyyar* adlı trup için piyesler tercüme eder. *Yazmış* adlı ilk telif

piyesini ve daha sonra da *Sukbay* (1915), *Sataşkan Kız* (1916) vb. piyeslerini yazar. İhtilâl kadar, yazarın *Ak Yul* ve *An* dergilerinde şiirleri de basılmaya başlar. İhtilâlcî hareketlerden tesir olarak meşhur *Yeş Yörekler* dramını ve *Tahir-Zöhre* adlı trajedisini yazar. Edip, yirmili yıllarda *Çeçekten Heykel*, *Gölçeçek*, *Sahra Kanı*, *Möhemmetcan*, *Ak Kayın*, *Ecel* isimli romantik manzumelerini yayımlar. *Adaşkan Kız* (1920), *Kamali Kart* (1925), *Avıl Yeşleri* (1929), *Laçınnar* (1931), *Yalgız Yarulla* (1940) ve başka pek çok kabiliyetli piyesleriyle Tatar dramaturgularının en ön sırasına çıkar. Ayrıca yüzden fazla makale sahibidir. Edebî tercüme işinde de epeyi faaliyeti vardır.

24 Ağustos 1940'da tutuklanır. Sovyetlere karşı silâhlî isyan hazırlamak ve milliyetçilik propagandası yürütmek ile suçlanır. 24 Ocak 1941'de Tataristan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi onu on yıl hapis ve beş yıl da vatandaşlık haklarından mahrumiyet ile mahkûm eder. Hüküm verildikten sonra, edip Samara ülkesindeki Bezimyanka kampına gönderilir. Onu burada bulunduğu esnada, mahkûmlar arasında karşı ihtilâlcî propaganda yürütmek ile suçlarlar. 15 Temmuz 1942'de NKVD'nin özel kurulu (sınırsız yetkili troyka) onu ölüm cezasına mahkûm eder. 1 Ağustos 1944'de Samara şehrinde onu kurşuna dizerler. Mezarı belirsiz.

Mehmüt Bödeyli

Mehmüt Keşfilhadi oğlu Bödeyli 1895'te bugünkü Tataristan'ın Mamadış bölgesi Yamaş köyünde doğar. İhtilâl öncesi yıllarda matbaada mürettip, Troitsk şehrinde *Akmulla* dergisinde sekreter, Kazakça *Aykap* dergisinde musahhîh olarak çalışır, daha sonra da *Akmulla* ve *Şura* dergileriyle *Vakit* gazetesinin Türkistan muhabiri olur. Taşkent'te çıkan *Sada-i Türkistan* (1914-1915) gazetesinde "Müslümanlar Hayatından Bir Levha" adlı makalesi için hapis yatar.

M. Bödeyli, mizah türündeki pek çok hikâye, şiir, felyeton, parodi ve sözlük yazarıdır. Bunlar, çeşitli imzalarla (*Kigeven*, *Artolif*, *Keşfilzade*, *Dalkın*, *Kart Student* vb.) zamanının gazete ve dergilerinde (*Akmulla*, *Karmak*, *Şepi Agay*, *Çayan* vb.) yayımlanır.

M. Bödeyli "M. Sultangariyev" in karşı ihtilâlcî örgütü" diye ilân edilen "iş" üzerine 1929'da tutuklanır. 28 Temmuz ve 3 Ağustos 1930 tarihlerinde, daha sonra da 8-13 Ocak 1931'de yapılan mahkeme oturumlarında OGPU'nun Özel

Kolegyumu, bu “iş” üzere, sorguya çekilen 77 kişiyi (bu cümleden M.Bödeyli, F.Agiyev, Süñçelej, B.Uрманçı, İ.Bikkulov, H.Atlasi gibi meşhur edebiyat, sanat ve bilim ehillerini) türlü cezalarla hapsedme kararı alır. M. Bödeyli on yıl ceza alıp hizmet kapsamına (Solovki-Buz Denizi kıyısında) gönderilir. Orada mahkûmiyetini çektikten sonra da 1955’e kadar sürgünlerde eziyet görür. Kazan’a ancak 1955’de yani 24 yıl sonra dönebildi. “Suçlarından” tamamen aklanıp vatandaşlık hakları geri verilmişse de Hruşçev-Brejnev devrindeki “neglasnıy=kapalı” sınırlandırmalar, onun basın hayatında çalışmasına imkân vermedi. Ömrünün son yıllarında gayret ederek yazdığı *Tatar Matbugatında Pseudonimnar=Tatar Matbuatında Mahlaslar* adlı eseri de kendi devrinde ortaya çıkmadan kaldı. M.Bödeyli 1975’de Kazan’da vefat etti.

Galgaf

Galgaf, yazar, edebiyat tenkitçisi ve mütercim Gali (Nurgali) Galiyev’in (1902-1940) mahlasıdır. Gazete ve dergilerde bu isim yirmili yıllar başında görünmeye başlar. Sonra, üç müstakil kitabı *Butalçık Könnerde* (1925) adlı bir perdelik piyesi, *Avılma Hat* (1927) adında şiir kitabı basılır. Bunun yanı sıra birkaç tercümesi de malûmdur. Meselâ Rus yazarı A.Neverov’un zamanında çok popüler olan *Taşkent-Gorod Hlebny* adlı romanı Galgaf tarafından Tatarcaya tercüme edilmiştir. (Taşkent-Emekli Şehir, Kazan, 1929, 170s.). Galgaf yirmili yılların edebî tenkidinde ümit veren bir genç kalem olarak anılır.

Galgaf 1929’da veya 1930’lu yıllar başlarında “Sultangaliyecilik” ile suçlanıp tutuklanmış olmalıdır. Aynı suç ile tutuklanan M.Bödeyli’nin bir yazılı şehadetine göre, Galgaf 1940’ta Solovki toplama kampında ağır hizmet ve açlıktan ölmüştür.

Cemal Velidi

Cemalettin Celaletdin oğlu Velidov 1887’de, Kazan gubernasının Tetiş ilçesi Apas köyünde bir molla çocuğu olarak doğar.

İhtilâl öncesi yıllarda *Şura* dergisinde ve *Vakit* gazetesinde aktif olarak çalışır ve devamlı yazar. Daha ilk makalelerinde kendisini kabiliyetli bir tenkitçi olarak tanıtır. *Tatar Edebiyatının Barıştı=Tatar Edebiyatının Gelişmesi* (1912) *Millet ve Milliyet* (1914) adlı monografilerini bastırır. Edibin Tukay’ın eserlerine ait çalışmaları bilhassa dikkate değer. 1923’te Petrograd’da C.Velidi’nin

Oçerk istoriüobrazovannosti i Literaturı tatar= Tatar Edebiyatında Mecazlar Tarihi Denemesi adlı ilmî araştırması basılır. Meşhur edebiyatçı âlim, dil bilgini olarak, kendisi bir düzineyi geçen ciddî ilmî eser yazmıştır. Bunlar arasında da daha ziyade 1927 ve 1929 yıllarında ayrı ayrı iki büyük cilt olarak çıkan *Tatar Tilinin Anlatmalı Süzliği*'ni zikretmek gerek. C. Velidi eserleri Tatar edebiyatı ve dil bilimi tarihinde mühim kazançlardır.

C. Velidi 6 Mayıs 1931'de GPU organları tarafından tutuklanır, "karşı ihtilâlcî millî merkez " kurmakla suçlanır. 11 Mayıs 1932'de OGPU Kolegyumu tarafından beş yıl hapis cezasına mahkûm edilir. Hatıratlara göre, sorgu esnasında, haksız suçlamalara dayanamadan, binanın üst katından atlayıp intihar etmeğe kalkmış. Kötü şekilde sakatlanıp ayaklarını kırar fakat sağ kalır. Onu bu hâlinde Beyaz Deniz-Baltık Kanalı'nın inşaatına gönderirler. Burada birkaç ay içinde dünya değiştirir. Ölümünün tam tarihi belli değil. Arşivde, NKVD idaresinin 22 Aralık 1932 tarihi konulmuş ve "C. Velidi mahkûmiyetinden evvel serbest bırakılmalı" şeklinde kararının yazıldığı resmi evrak bulundu.

G.Gaziz

Gaziz Salih oğlu Gobeydullin (mahlasları: G.Gaziz, G.Selman, Ebu Selman vb.) 27 Haziran 1887'de Kazan'da, bir tüccar çocuğu olarak doğar.

Talebelik yıllarından başlayarak tarihî eserleri ve edebî yazılarıyla günlük basına katılır. Yazar olarak, 1913-17 yılları arasında üç düzineden fazla mizahî hikâyesi, pek çok felyoton ve tahlilleri yayımlanır. İhtilâlden sonra esasen, tarih ve edebiyat biliminde çalışır. *Âlimin Rusya Tarihi* (1919), *Tatar Tarihi* (1922), *Tatar Edebiyatı Tarihi* (Gali Rahim ile beraber 1922-1924), *Borıngı Bolgarlar= Kadim Bulgarlar* (1924), *Tatarlarda Sınıflar Tarihi* (1925), *Pugaçev Hareketi Hem Tatarlar* (1927), *Hazarlarının Kilip Çığışı = Hazarların Kökeni* (1927), *Timuridler İmperyasınının Tarkaluvı Hem Üzbek Çoru* (1928), *Azerbeycanda Kollık = Azerbeycanda Kölelik* (1939) gibi Tatarca, Rusça, Özbekce ve Azerbeycanca basılmış eserlerin Türk- Tatar halklarının tarihini araştırma yolunda büyük kazançtır.

Yirmili yıllar ortalarında edebiyat biliminde ve sosyal bilimlerde vulgarize sosyalizm görüşleri güçlenip türlü baskılar ile "burjuva ideoloğu" gibi damgalar vurulmaya başlayınca G. Gaziz 1925'te Bakû'ya gider. Aynı yıl Azerbaycan

Devlet Üniversitesi'nin hususî doçenti tayin edilir. 1928'de onu Şark Tarihi Bölümü profesörü ve 1930'da da Birinci Moskova Üniversitesi profesörü olarak ilân ederler.

1937'nin Mart ayında Azerbaycan Fenler Akedamisyasının pek çok âlimi ile birlikte G.Gaziz'i de tutuklarlar. Onu, Sultangaliyecilik; bilim adamları ve talebeler arasında millîyetçilik, pantürkizm fikirleri yaymak; gizli örgüt üyesi olmak ve Türkiye, Almanya ve Japonya hesabına casusluk yapmak ile suçlarlar ve bu yılın eylül ayına kadar devam eden sorgu ve işkenceler neticesinde, bu "suçları" kabule macbur ederler. 7 Eylül 1937'de edip âlimin "iş" hakkındaki araştırma tamamlanıp aynı yılın 12 Aralık günü SSCB Yüksek Mahkemesinin Askerî Kolegyumu, ceza kanununun 63, 64, 69, 70, ve 73. maddeleri üzere Gaziz Salih oğlu Gobeydullin'i, şahsî mülkünü müsadere edip, en yüksek cezaya mahkûm eder. Aynı gece yani, 13 Aralık 1937 şafağında Gaziz Gobeydullin idam edilir. Mezarı belirsiz.

Gomer Gali

Gomer Bilal oğlu Galiyev 16 Haziran 1900'de Tataristan'ın bugünkü Buva bölgesi İski Tinçeli köyünde, fakir bir çiftçi çocuğu olarak doğar.

1919-1920 tarihinden itibaren Simbir Tatar günlük basınında makale ve denemeleri çıkmaya başlar. Yirmili yıllarda Kazan basınında pek çok hikâyesi (*Biktimir Niçik İşçi Buldı, At Saklaganda, Kuban Buylarında, Tan Kiyevi, Birinçi Mehebbet, Utız Bişev Eti* vb.) tenkit makalesi yayımlanır. Otuzlu yıllarda ise G.İbrahimov, K.Tinçurin, H.Taktaş, H.Tufan, M.Krıymov gibi yazaların eserlerine ait derin tahlile sahip makaleleri basılır.

G.Gali, 9 Mart 1937'de tutuklanır. Onu "karşı ihtilâlcî Troçkist örgüt " üyesi olmakla suçlarlar. 15 Ağustos 1937 tarihinde SSCB Yüksek Mahkemesinin Askerî Kollegiyumu, edebi on yıl hapse ve ayrıca beş yıl da vatandaşlık haklarından mahrumiyete mahkûm eder. Yazar, önce Vladimir, sonra Orel şehirleri hapisanelerinde yatar. Asıl cezasını ise Norilsk toplama kampında çeker. Metalurji Fabrikası inşaatında ve demir eritme bölümünde çalışır.

10 Mart 1947'de cezasını doldurup serbest kalır. Önce birkaç ay bu fabrikada muhasebe müdürü olarak çalışır. Sonra köyüne dönüp altı ay kadar ana, babası yanında kalır. 1948 başında Kazan'a ailesinin yanına dönmeye izin verirler.

Eski Klinikada medstatist olarak çalışmaya başlar. 23 Haziran 1949'da tekrar tutuklanıp ömür boyu sürgüne gönderilir. Krasnorask krayının Podproje kazasında (Kazaçıroyonu) durur, inşaatta usta, hastanede hasta bakıcı olarak çalışır. Burada 5 Temmuz 1954'de bir haydut tarafından vahşice öldürülür.

Mehmüt Galev

Mehmüt Gelevitdin oğlu Mercani, Eylül 1886'da Kazan gubernasının Arça ilçesi Taşkiçi köyünde muallim çocuğu olarak doğar.

Edebiyata, 1906-1907 yıllarında Bakû ve Astırhan'da çıkan gazetelerde küçük makale ve fıkra yayımlatarak başlar. Sonra Orenburg'da makaleler ve sosyal meseleler hakkında broşürler yayımlar; yazarı olduğu *Karmak* adlı mizah dergisinde satirik yazıları ve fıkraları yayımlanır. Yirmili yıllardan itibaren edebiyat sahasındaki faaliyetini genişletir. Denemeler ve hikâyelerden başka, birkaç piyes de yazar (bunlardan en ciddileri *Salamtorhannar*, *Pugaç Yavı*) ve *Kanlı Tamgalar* adlı büyük tarihî destan üstünde çalışmaya başlar. Devamlı baskılar neticesinde dört ciltlik destanın ilk iki kitabı ancak yazılıp tamamlanır. Bunlar da o yıllarda Tatarca basılamaz, 1931 ve 1933 yıllarında Moskova'da Mut ve Muhadciri adlarında Rusça yayımlanır. Tatar edebiyatında tarihî gerçekçi nesir için temel olan bu romanların Tatarca orijinaleri, yazar tutuklanıp da malları müsadere edilirken kaybolur. Ancak yetmişli yıllarda bunlar Rusçadan tekrar tercüme edilip ilk defa Kazan'da yayımlanır.

M. Galev'in ne zaman ve nasıl tutuklandığı tam belli değil. Hatıralara göre, onu Moskova'dan Kazan'a sorguya çekmek için getirirler. Hususî Kurum (OSO) oturumu 4 Kasım 1937'de yapılır (kararı belirsiz). NKVD evrakına göre yazar 12 Kasım 1938'de ölmüştür.

Lebib Gıylmi

Lebib Gıylman oğlu Gıylmanov, 12 Haziran 1906'da Tataristan'ın Elmet rayonu İski Bagraj köyünde bir çiftçi çocuğu olarak dünyaya gelir.

Edebiyata otuzlu yıllar başında girer. 1930'da Senekliler adlı manzumesi kitap olarak çıkar. Bunu takiben de çocuklar ve büyükler için yazılmış şiir kitapları ve mensur eserleri basılır. Yazar, daha ziyade *Çın Mehebbet* (1934-1936) adlı romanı ile meşhurdur. 1935-1937 yılları arasında *Yeş Leninçi* gazetesinde ve *Pioner Kalem*i dergisinde yazar olarak çalışır.

L. Gylmi 21 Eylül 1937 tarihinde tutuklanır. Kontrevulasyon (karşı ihtilâlcî) faaliyetle suçlanır. Kazan hapishanelerinde cefa çeker. 9 Mayıs 1938'de SSCB Yüksek Mahkemesinin oturumunda onu ölüm cezasına mahkûm ederler. Karar aynı gün Çirik Kül zindanında infaz edilir. Mezarı Kazan'ın Arhengel Kabristanında zannediliyor.

Ayaz Gıylecev

Ayaz Mirseyit oğlu Gıylecev, 17 Ocak 1928'de Tataristan'ın Sarman rayonu Çukmarlı köyünde öğretmen çocuğu olarak doğar.

İlk hikâyesi daha 1948'de basılsa da tutuklanması sebebiyle yazarın aktif faaliyeti yedi sekiz yıl müddetle kesilir.

Bugün, Ayaz Gıylecev, üç düzineye yakın piyes, hikâye ve birkaç roman sahibi yazardır. Ama onun yaratıcılığı ve realizmi bilhassa uzun hikâye (povest) türünde açıldı. Yirmi civarında hikâyesi arasında *Öç Arşın Cir* (1962), *Yazğı Kervannar* (1972), *Mehebbet Hem Nefret Turında Hikeyet* (1973), *Comga Kön Kiç Bilen* (1979), *Eteç Mingen Çitenge* (1980) gibi kendine has povestleri edebiyat dünyasında büyük hadise olarak yankılandılar. Kendisi 1987'de hikâyeleri dolayısıyla Tukay ismindeki devlet ödülüne ve birkaç yıl içinde de Rusya'nın M.Gorkiy ismindeki devlet ödülüne lâyık görüldü.

A.Gıylecev, Kazan Üniversitesinde talebeyken tutuklanır (22 Mart 1950). Onu Sovyet iktidarına karşı propaganda yürütmekle suçlarlar. Aslında ise bu, Beriya beslemelerinin millî aydın zümresini yok etme, onun kabiliyetli gençlerini toplama maksadıyla başladığı yeni bir cinayet serisi idi. Aynı yılın Aralık ayında kapalı mahkeme (OSO) A.Gıylecev'i yedi yıl hapse yıl hapse mahkûm eder. 1951 başlarından 1955 Ağustos'una kadar Kazakistan'ın türlü kamplarında, kerpiç fabrikasında çamur karıcı, inşaatlarda taşçı, beton dökücü ve usta olarak çalışır. Stalin'in ölümünden sonra affa denk gelerek serbest bırakılır, 1955 yılı sonbaharında Kazan'a döner, üniversite tahsiline devam eder.

Galimcan İbrahimov

Galimcan Gıyrfan oğlu İbrahimov, 12 Mart 1887 tarihinde, eski Ufa gubernasının İsterlitamak ilçesi Soltanmorat köyünde molla çocuğu olarak dünyaya gelir.

Meşhur yazar, büyük âlim ve devlet adamı olan G.İbrahimov, çok zengin bir edebî miras bırakır. Otuz yıllık sanat hayatında, yirmi kadar hikâye (*Kötüçiler, Tabigat Balaları, Merhümnin Defterinnen vb.*) üç povest (*Tatar Hatını Niler Kürmiy, Kızıl Çeçekler, Ademner*) dört roman (*Biznin Könner, Yeş Yörekler, Kazak Kızı, Tiren Tamurlar*) bir piyes (*Yana Kişiler*), tarihe ve dil bilimine ait düzineden fazla ilmî eser, beş yüze yakın tenkit makalesi yazar. Bunların büyük kısmı yazarın 1974-1987 yılları arasında çıkan sekiz ciltlik külliyatında yer almıştır. Bilim ve kültür sahasındaki hizmetleri için G.İbrahimov 1928'de Devlet Sanat Fenleri Akademisinin asil üyesi olarak seçilir. 1932'de Rusya Merkez Organizasyon Komitesi kararıyla kendisine Hizmet Kahramanı unvanı verilir.

1927'den itibaren, G.İbrahimov, giderek güçlenen ciğer hastalığından ötürü, devamlı olarak Kırım'da, Yalta'da yaşamaya mecbur olur, birkaç ciddi ameliyat geçirir. 29 Ağustos 1937'de iyice hasta hâlde tutuklanır ve Kazan'a getirilip Pleten hapisanesine kapatılır. Onu 58. maddenin 10. ve 11. bentleri uyarınca, yani karşı ihtilâlcî Troçkist örgüt kurarak Sovyet-Parti yöneticilerine karşı saldırı hazırlamak ile suçlarlar. Ama kendisine suçlama evrakını tebliğ etmeye yetişemezler, hapisane şartlarında tamamen kötüleşen ciğer hastalığı, yazarı 21 Ocak 1938'de hapisanenin hastahanesinde teslim alır. Mezarı Kazan'da Arhangel Kabristanında.

Gaziz İdilli

Gabdilaziz Selah oğlu Usmanov 26 Aralık 1905'te Astırhan şehrinin Tiyek semtinde bir işçi evladı olarak dünyaya gelir.

İlk hikâyeleri ve fıkraları 1925-1926 yıllarında Sverdlovsk şehrinde çıkan Tatar gazete ve dergilerinde basılır. G.İdilli öncelikle mensur eserleriyle tanınmıştır. Onun *Yırak Çıtırmanlıda, Reüfnin Balaçağı, Komsızlık, Oçraşuvlar, Küpir, Tırsek* gibi hikâye ve povestleri, zamanında okuyucular tarafından sıcak şekilde karşılanmıştır. *Devlet Berdiyev* isimli draması da otuzlu yıllarda Tatar Devlet Akademi Tiyatrosunda büyük bir başarıyla sahnelenir. Yazarın hatıra, edebî tenkit ve tercüme sahasındaki faaliyeti de dikkate değer.

G.İdilli, 1937 sonlarında M.Emir ile aynı zamanda tutuklanır. 1939 yılı sonlarında ise serbest bırakılır; fakat sağlığı bir hayli bozulmuştur. Ruhî bakımdan

da onu incitip gururunu ezmişlerdir. Seksen yaşına kadar yaşasa da, bundan sonra edebiyata pek bir şey yapamadı.

G.İdilli 27 Temmuz 1985'te Kazan'da vefat etti.

Gata İshaky

Gata Kamaletdin oğlu İshakov, 1887'de Ufa gubernasının Böri kazası Abdulla köyünde bir çiftçi çocuğu olarak dünyaya gelir. 1904'te Troitsk Medresesinde, 1909'da da Ufa'da Galiye Medresesinde okumaya başlar; Böri ve Dürtöyli medreselerinde millî edebiyat dersleri verir. Uzun yılların eğitim tecrübesine dayanarak yazdığı *Edebiyat Yulları* adlı ders kitabı 1920'de Kazan'da Sabah Neşriyatında yayımlanır. Tatar yazarlarının hayat hikâyelerine ait malumatı da ihtiva eden bu eser, edebî bir kaynak olarak bugün de değerini kaybetmemiştir. Yazarın 1913'de basılan *Nota Mөгallimi (Mondolinada Uynarga Öyretkiç)* adlı eseri de vaktiyle gençler arasında çok popüler olur.

Gata İshaky halk edebiyatı-folklor derlemesi üzerinde de epeyi çalışmıştır, fakat malzemesi basılma imkânı bulmamıştır. 1937'de kendisi tutuklanır, sonraki mukadderatı hakkında hâlen tam bilgi bulunamadı.

Mansur Kriymov

Mansur Kerim oğlu Kriymov, 1898'de Tataristan'ın bugünkü Apas bölgesi Çüri-Buraş köyünde fakir bir köylü çocuğu olarak dünyaya gelir.

1928 yılından itibaren yazmaya başlar, yirmili yıllarda Moskova ve Kazan basınında sık sık yayımlanan ajitasyon karakterli şiirleri, makale ve tahlilleriyle ismi tanınır. Daha sonraları, *Kızıl Bedevam, Yana Könner Aldında, Kızıl Laçınar, Onıtulgan Cırlar, Fatıyma, Partizannar* gibi manzumeleri türkü ve marşlarının toplandığı iki düzineden fazla kitabı basılır.

Otuzlu yılların ikinci yarısında, sağlığının bozulması ve basında epeyce tenkit alması sebebiyle edebiyat faaliyeti azalır. Moskova'dan Ufa'ya yerleşip (Afzal Tahirov'un davetiyle) ömrünün son aylarını burada geçirir. Fakat NKVD'nin pençesinden kaçıp kurtulamaz. A.Tahirov tutuklandıktan sonra M.Kriymov'a sıra gelir. Onu 1 Ağustos 1938'de, Ufa Hapishanesinde idam ederler. Mezarı belirsiz.

Fatih Kerim

Fatih Ehmetveli oğlu Kerimov 9 Ocak 1909'da, eski Ufa gubernasının Belebey kazası Ayıt köyünde bir molla çocuğu olarak doğar.

Edebiyattaki ilk tecrübeleri 1926-1929 yılları arasına aittir. O devirde Kazan İnşaat Mektebinde okuyan talebenin gazete ve dergilerde aktüel konularla ilgili makale, fıkra ve hikâyeleri ile çocuklar için yazılmış şiirleri görünmeye başlar. Ancak, bir kalem ustası olarak gelişip okuyucular tarafından tanınması 1929-1937 yılları arasına denk gelir. Bu yedi-sekiz yıl içinde genç yazarın iki mensur kitabı sekiz de şiir kitabı yayımlanır.

3 Ocak 1938'de F.Kerim'i tutuklarlar ve karşı ihtilâlcı örgüte dahil olup Sovyetlere karşı propaganda yürütmekle suçlarlar. Tataristan OSSC Yüksek Mahkemesinin 14 Mart 1939 tarihli oturumu, şairi on yıl hapis cezasına mahkûm eder. Buna rağmen üç yıl kadar zaman geçtikten sonra, tutuklunun durmadan gönderdiği yazılı şikâyetleri tesiriyle, SSCB Yüksek Mahkemesi önceki mahkûmiyet kararını esassız bulmaya mecbur kalır. F.Kerim'in suç dosyası yeniden araştırmaya konur. Neticede 1 Aralık 1941'de yazar aklanıp serbest bırakılır. Birkaç hafta sonra da cepheye gider, önce asker sonra da takım subayı olarak savaşın sonuna kadar ön safta bulunur, birkaç kere yaralanır, şahsî kahramanlıkları için madalyalarla ödüllendirilir.

Cephedeki hayatın tehlikeli ve zor şartlarına rağmen F.Kerim, her beş dakikası edebiyat için faydalanır. 1942-1945 yılları arasında dokuz manzume, iki uzun hikâye, bir drama eseri ve yüzden fazla da şiir yazar. Edibin cephedeki şiir eserleri, M.Celil'in Moabit dizisi şiirleriyle beraber, devrinin Tatar şiirinin en yüksek noktasını teşkil eder.

F.Kerim, Keningsberg şehri savaşları esnasında, 19 Şubat 1945'te ölmüştür.

Fatih Kerimi

Fatih Gıylman oğlu Kerimov (F.Kerimi), 18 Mart 1870'te Bögilme kazası Minlibay köyünde ahund (molla) çocuğu olarak doğmuştur.

F.Kerimi, Tatar kültürü, edebiyatı ve fikir tarihinde derin iz bırakmış meşhur şahıslardan birisidir. Kendisi, öncelikle, XIX. asır Tatar hayatının manzarasını, millî özelliklerini realist bir tarzda ve beşerî ruhla tasvir ettiği edebî eserleri ile bilinir. 1899-1902 yılları arasında çıkan *Beş Şekirt İle Student, Cihangir*

Mehdümnin Avıl Mektebinde Ukuvi, Mirza Kızı Fatıyma, Salih Babaynın Öylenüvi adlı hikâyeleri Tatar maarifetçilik edebiyatının klâsik örneklerinden sayılır. Bunun yanı sıra, kabiliyetli bir teşkilatçı ve ateşli bir gazeteci olarak F.Kerimi, Tatar halkının ihtilâlden önceki millî istiklal hareketine de faal olarak katılır, Tatar halkının vatandaşlık haklarını ve menfaatlerini savunup onun millî özelliklerini ve bilhassa dilini korumak için Çar hükümetinin kolonyal siyasetine karşı yorulmaksızın mücadele yürütür. Kendi yürüttüğü matbaası-neşriyatı ve yazarlık ettiği *Vakit* gazetesi sayesinde, halk arasında ilim-irfanı yaymak işine büyük katkısı olur ve bu şekilde halkın sosyal-millî şuurunun gelişmesine faydalı tesirlerde bulunur. Edibin, milletin kaderi, onun demokratik yollarla müstakillige yönelmesi hakkında ileri sürdüğü fikirleri bugün de giderek yenilenmektedir.

Yazarı 4 Ağustos 1937'de Moskova'da tutuklarlar. 27 Eylül 1937'de SSCB Yüksek Mahkemesi Askerî Kolegyumu, F.Kerimi'yi ölüm cezasına mahkûm eder. Mahkûmiyet kararı aynı gün infaz edilmiş olmalı. Mezarı belirsiz.

Galim Möhemmetşin

Galimcan Möhemmetşa oğlu Möhemmetşin, 7 Şubat 1911 tarihinde Tataristan'ın bugünkü Biyiktav bölgesi Olı Solabaş köyünde doğar, babası bir köylüdür.

Otuzlu yılların çocuklar ve gençler şiirinde faal olarak çalışmış G.Möhemmetşin'in sanat hayatı pek kısadır, toplam beş-altı yıl (1930-1936) devam eder; fakat bu kısa zamanda çocuklar için iki, gençlerin hayatına ait üç şiir kitabı yayımlar. Kabiliyetli şairin romantik karakterdeki şiir ve manzumeleri (*Yazgı Çeçekler, Masayusız Kız, Oçuçığa, Biznin Yeşlik, Yanadan Korluv, Mehebbet Hikyesi vb.*) zamanının okuyucuları tarafından sıcak bir şekilde karşılanır.

G.Möhemmetşin, G.İbrahimov'un ellinci yaş günü dolayısıyla yazılmış ma-lûm tebrik mektubuna imza atanlardan birisidir. Buna dayanarak, 26 Aralık 1937'de onu tutuklarlar ve inanılmaz suçlarla itham ederler (58. maddenin 7., 8., 11. bentleri, yani gizli örgüt kurma, Sovyet ve parti yöneticilerine karşı saldırı hazırlığı vb.). 1938'in 10 Mayıs günü SSCB Yüksek Mahkemesinin oturumu G.Möhemmetşin'i ölüm cezasına mahkûm eder; mahkûmiyet kararı aynı gün infaz edilir. Gömüldüğü yer Kazan'ın Arhengel Kabristanı diye farz ediliyor.

Galimcan Nigmati

Galimcan Emircan oğlu Nigmatullin 26 Temmuz 1897 tarihinde bugünkü Başkurdistan'ın Çiŝme bölgesine dahil Üdrekbaş köyünde, bir köylü çocuğu olarak doğar.

Sanat faaliyeti daha iç savaş yıllarından başlayıp yirmili yıllarda genç Sovyet basınının ve edebiyatının nazarı ve pratik meselelerine ait makale ve broşürleri ile ismi tanınır (*Oktyabr Hem Edebiyat, Lenin Proleteriyat Revolyutsiyesi, Kommunizm Turında, Edebiyat Meydanında vb.*) 1927-1932 yılları arasında daha da faal çalışır, dört kitap ve elliye yakın makale bastırır. Bu eserlerinde tenkitçi âlim, Tatar yazarlarından M.Gafuri, G.Kolehmetov, Derdmend, G.İbrahımov, Ő.Babiç, K.Necmi, H.Taktaş, A.Őamov, İ.Gazi ve G.Tolmbay vb. eserlerine dair tahliller yapar, onların sosyal ve estetik görüşlerine, o devrin edebiyat bilimi prensiplerine dayanarak değer vermeye çalışır. G.Nigmati'nin zengin edebiyat mirası bugün de değerini kaybetmemiştir.

G.Nigmati, 16 Eylül 1937'de tutuklanır. Birkaç yıl süren araştırma esnasında Kazan ve Alabuga zindanlarında yatar. Onu Troçkici karşı ihtilâlcı örgüte üye olmakla suçlarlar. 17 Ocak 1940'da hususî troyka (OSO), yazar için beş yıl hapis kararı alır, onu Ustımlag adlı tutuklular kampına gönderirler. O, burada 4 Aralık 1941'de vefat eder (açlık ve halsizlik sebebiyle olmalı) ve Komi Otonom Cumhuriyeti'nin Timir Yul bölgesi Vocayıl nahiyesi kabristanına gömüldür.

Kavi Necmi

Kavi Hibet oğlu Necmetdinov, 15 Aralık 1901'de eski Simbir gubernası (bugünkü Nijni Novgorad) Petryaks bölgesi Krasny Ostrov köyünde, bir köylü çocuğu olarak dünyaya gelir.

İlk şiirleri 1918'de *İşçi* gazetesi sayfalarında basılır. Yirmili yıllarda, büyük bir faaliyet göstererek edebî hareketin merkezinde yer alır. Őiirde de nesirde de epeyi başarılı olur. Onun *Çınıguv* (1923), *İn Songısı* (1924), *Őobaga* (1925), *Minlibike Kodaguynın Kaygısı* (1926), *Taŝtugayga Kaytmybız* (1928) isimli hikâyeleri ve daha ziyade de hikâyeleri, o devrin Tatar nesrinin ciddi kazançları kabul edilir.

1932 yılından itibaren K.Necmi, Tataristan Yazarlar Birliđini kurmak üzere çok çalışır ve 1934'te Tatar yazarlarının bu teŝkilâtının ilk reisi olarak seçilir. Ağustos 1934'te Moskova'da yapılan Sovyet Yazarları Birinci Kurultayında,

Tatar edebiyatı hakkında büyük bir tebliğ sunar. Tatar yazarlarından ilk defa kendisi SSCB Yazarlar Birliğine üye seçilmiştir.

1937 yazında K.Necmi'yi âniden başkanlıktan indirirler, partiden çıkarırlar, 2 Haziran'da da tutuklarlar. İki yıla yakın süren soruşturmalar, işkence ve aşağılamalar, günlerce ayakta bekletmeler, rutubetli ve soğuk hücrelere kapatıp eziyet etmelerden sonra, Tataristan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesinin 16-19 Mart 1939 tarihlerinde yapılan oturumu, onu on yıl hapis ve ilaveten beş yıl da vatandaşlık haklarından mahrumiyet cezasına hükmeder. Yazar bu karara razı olmayıp birbiri ardına şikâyet dilekçeleri gönderir. Nihayet dosyaya yeniden bakılıp, aynı yılın 29 Aralık günü, yazarı tamamen aklayıp serbest bırakırlar, basında da onun suçsuzluğunu ilân ederler.

K.Necmi, 1948 yılında en hacimli ve ciddî eserini *Yazgı Ciller* adlı tarihî-ihtilâlcî romanını tamamlar. Bu eser, 1951 yılında SSCB devlet ödülüne lâyık bulunur, pek çok dile tercüme edilir.

K.Necmi, 24 Mart 1957'de Kazan'da vefat eder.

Mecit Refiykov

Mecit Megsum oğlu Refiykov, 17 Nisan 1925'te Başkurdistan'ın bugünkü Kügerçin bölgesi Kügerçin köyünde, bir öğretmen çocuğu olarak dünyaya gelir.

İlk edebiyat denemeleri (Tatarca ve Rusça yazılmış şiirleri), 1944-1945 yıllarında Vatan Savaşında kötü bir şekilde yaralanıp döndükten sonra, *Kügerçin* bölge gazetesinde basılır. Edebiyata, Başkurt Devlet Pedagoji Enstitüsünde (1944-1946) ve Kazan Üniversitesinde (1946-1950) okuduğu yıllarda devam eder. Fakat savaştan sonra tekrar kuvvetlenen repressiyalar, talebe şairi büyük bir sınavla karşı karşıya getirir. 1 Nisan 1950 gecesini diplomasını almaya birkaç gün kalmışken, M.Refiykov'u birdenbire tutuklarlar. Onu Suçlar Kanununun 58. maddesi (10. ve 11. bentler) üzere, yani karşı ihtilâlcî örgüt üyesi olmakla suçlarlar ve Özel Kurul kararıyla on yıl hapisle İrkutsk bölgesindeki inşaat-ış kampına sürgün ederler. 1951 yazından 1955 Temmuzuna kadar siyâsî tutuklu sıfatıyla Tayşet-Bratsk yolu inşaatında çalışır. Ancak Stalin öldükten sonra affedilip serbest bırakılır.

M.Refiykov, lirik bir sıcaklıkla yazılmış dokumental-hatıra karakterindeki

hikâyeleri ile tanındı. O aynı zamanda kabiliyetli bir mütercim idi. Onun tercümesiyle Rusça olarak, kendi eserlerinin birkaç ciltlik külliyyatı ve ayrıca pek çok Tatar yazarının eserleri (G.Tukay nesirleri, Ş.Kamal, N.Devli ve Hesen Sarıyan'ın romanları, M.Emir, İ.Gazi, G.Epselemov vb. yazarların hikâyeleri) kitap hâlinde basıldı.

Yazar, ömrünün son yıllarında iyice hastalanıp 24 Ocak 1986'da Kazan'da vefat etti.

Söbbuh Refiykov

Söbbuh Hadi oğlu Refiykov, 15 Temmuz 1913'te Tataristan'ın bugünkü Sarman bölgesi Nörkey köyünde doğar. Edebî faaliyetine gazetecilikten başlar. 1931-1937 yılları arasında *Kolhoz Geziti* (Kazan), *Kombayn* (Sarman), *Kızıl Yeşler* (Kazan) gazeteleri redaksiyonunda çalışır. Bu devirde onun şiir ve hikâyelerinin toplandığı üç kitap (*Üsüv Cırları*, *Songı Talpınuv*, *Üsmirçak*) yayımlanır.

17 Ekim 1937'de henüz 24 yaşındaki yazar, kitap neşriyatı redaktörü S.Refiykov, NKVD organları tarafından tevkif edilir. Sebebi şu: O, G.Möhemmetşin, İ.Salahov vb. genç yazarlarla beraber Galimcan İbrahimov'un ellinci yaş günü dolayısıyla yazılan tebrik mektubuna imza atmıştır. Bu devirde ise, G.İbrahimov tutuklanıp kamuoyuna "halk düşmanı" diye ilân edilmiştir. İşte bu suçu bahane edip 12 Mayıs 1938'de SSCB Yüksek Mahkemesinin Askerî Kolegyumu, S.Refiykov'u on yıl hapis ve ilâveten beş yıl vatandaşlık haklarından mahrumiyet cezasını verir. Genç yazar önce Solovki kampına sonra da Norilski'deki metalurji fabrikası inşaatına gönderilir. 1947'de cezasını doldurup bitirdiğinde de kendi memleketine dönme izni vermezler. 9 Haziran 1951'de önceki suçlarından ötürü yeni bir mahkeme kurularak, Özel Kurul (OSO) kararıyla, Krasnoyarsk krayına ömür boyu sürgün edilir. Kendi memleketine ise, ancak yirmi yıl geçtikten sonra, 1957'de dönme şansına kavuşur.

Tutukluluktan döndüğü yıl S.Refiykov'un *Ak Tönner* adlı şiir kitabı basılır. Ama yazar olarak geniş halk kitlesince *Birinci Yaz* (1958) adlı romanıyla tanındı. Ömrünün son yıllarında yazar, "*Tın Yılga Buyında*" adlı yeni bir roman tamamladı (basım 1972'de gerçekleşti).

Yirmi yıl devamlı tutukluluk cefasından sağlığı bozulan S.Refiykov, 21 Ka-

sım 1971'de Tataristan'ın Yana Zey işçi köyünde vefat etti.

Gali Rehim

Möhemmetgali Möhemmetşakir oğlu Gabdirehimov, 4 Kasım 1892'de Kazan'da doğar, babası tüccardır.

Cir Yözi adlı ilk ilmî popüler kitabı 1909'da yayımlanır. İhtilâle kadar *Ak Yul* ve *Añ* dergilerinde devamlı yazar, halk edebiyatına dayanan hikâye ve masallarını, şiirlerini ve makalelerini yayımlar. *Daça Kaygısı* adlı komedisi 1914'de sahnelenip pek beğenilir. Şark şairlerinden tercüme ettiği şiirler 1919'da bir kitap hâlinde toplanıp basılır.

G.Rehim'in ihtilâlden sonra yazdığı eserler fazla değil: Birtakım lirik şiirler, birkaç hikâye, *Canvar* (1919) adlı piyes ve *Idil* (1921) adlı uzun hikâye. Bu yıllarda kendisi Tatar edebiyatı tarihi için malzeme toplayıp bastırır, derin tahlil makaleleri yazar. Onun on kadar ilmî eseri ve ders kitapları basılır. Elbette durmadan süren eziyetler olmasa yazar daha bereketli çalışır.

G.Rehim 6 Mayıs 1931'de OGPU organları tarafından tevkif edilir (G.Velidi, S.Ceşel vb. ile beraber) ve "karşı ihtilâlcı milliyetçilik" ile suçlanır. 11 Mayıs 1932'de yapılan mahkeme onu beş yıl hapse mahkûm eder. Beyaz Deniz-Baltık Kanalı inşaatına gönderilir. Gayretli hizmetinden ötürü cezasının dolmasından evvel 22 Ağustos 1934'te serbest bırakılır. Kazan'a dönüp Pedagoji Enstitüsündeki eski işine yerleşmeyince 1936 güzünden 1938 yılına kadar devlet bankasında finans memuru olarak çalışır. 1938'de ise yeniden tutuklanır, birkaç yıl Kazan'ın çeşitli hapishanelerinde yatar. 27 Şubat 1940'da Özel Kurul oturumu onu suçsuz bulup serbest bırakır, fakat onu hiçbir yerde işe almazlar. Sağlığı epey bozulan yazar ömrünün son yıllarını açlıkla savaşıyor geçirir. 3 Mart 1934'te G.Rehim elli yaşında vefat eder. Mezarı Kazan'ın Yana Biste Kabristanındadır.

İbrahim Salahov

İbrahim Nizami oğlu Salahov, 30 Ağustos 1911'de Kazakistan'ın Kökçetav şehrinde bir işçi çocuğu olarak doğar. Önce medrese, sonra da bu şehirdeki yedi yıllık Tatar mektebinde tahsil ettikten sonra, 1928-31 yılları arasında Kazan Pedagoji Tekniyumunda okur. Burada okurken şiirleri ve edebî yazılarıyla gençler basınına katılmaya başlar. Teknik Mektebini bitirip bir müddet gazete ve

dergilerde çalışır, sonra da üç yıl kadar askerlik vazifesini yapar. Bu devirde yazarın *Möhebbet Hem Ömit* adlı povesti yazılır, *Yaratuv* (piyes), *Duel* (povest) ve *Postta* (şiir) adlı kitapları yayımlanır.

İ.Salahov, yazar G.İbrahimov'u ellinci yaş günü jübilesinde yazılan destek mektubunun imza sahiplerinden birisi ve Yalta'ya bu mektubu G.İbrahimov'un kendi eline teslim eden kişidir. 27 Aralık 1937'de tutuklanınca onu işte bu "halk düşmanı" ile temas kurup (G. İbrahimov ile) karşı ihtilâlcî ilişkilerde ona aracılık eden kişi olarak suçlarlar. Bu uydurmalara dayanarak SSCB Yüksek Mahkemesi İ.Salahov'u on yıl hapis cezasıyla "Gulag Takım Adaları"nın cehennemlerini gezmeye gönderir. Edip, Kolima kamplarında sağlığını kaydeder, ayağı sakatlanır, gözleri kötü görmeye başlar. 25 Ekim 1947'de cezasını doldurup serbest bırakıldığında da Kazan'da görünmeye cesaret edemez, tekrar tutuklanmaktan korkup Kazak bozkırlarında yaşar. Ancak 1953'te Stalin öldükten sonra rahat nefes alır.

İ.Salahov'un 1957'de Kazan'da dördüncü kitabı *Dala Dulkınnarı* adlı şiir toplusu yayımlanır. Yeniden doğan yazar büyük bir şevkle yeni eserler yazmaya girişir: 1965'te *Kükçetav Dalalarında* adlı romanı, 1971'de *Tön Kızı* adlı hikâyeler toplaması, seksenli yıllarda da *İmenner Tamır Ceygende* adlı tarihi romanı ve Sovyet toplama kamplarını açığa çıkaran *Kolima Hikâyeleri* adlı dokümental kronik romanı yayımlanır. Bu son eseri için 1990'da Tataristan'ın Tukay adındaki devlet ödülü ile taltif edildi.

İ.Salahov bugün de doğduğu şehir Kükçetav'da yaşıyor ve edebiyata devam ediyor.

Sirin

Sirin Henif oğlu Batırşin, 14 Aralık 1896'da Tataristan'ın bugünkü Bavlı bölgesi Kerekeşli köyünde doğar, babası bir köylüdür.

İlk şiirleri iç savaş yıllarında Bögilme'de çıkan *Yuksıl* gazetesinde basılır. Ama onun özel şiir kabiliyeti yirmili yıllar sonu ile otuzlu yılların ilk yarısında açılmaya başlar. O devirde çocuklar için birkaç resimli kitap ve büyükler için de *Tamçılar* adlı olağanüstü samimi şiirlerinin toplusunu bastırır. Fakat yeni eserler verme hayali için fırsat bulamaz: 23 Ağustos 1935'te tutuklanır. Birkaç yazarla beraber karşı ihtilâlcî örgüt kurup Sovyetlere karşı propaganda yürütmek-

le suçlanır. (58. madde 10. ve 11. bentleri) 31 Ocak 1936'da Özel Kurul kararıyla beş yıl hapse mahkûm edilir.

Sirin, kamptan ruhen bitirilmiş bir hâlde çıkar. Doğduğu köye dönünce edebiyattan tamamen uzaklaşır ve Kolhoz'da sıradan bir çiftçi (kovan bakıcısı) olarak çalışır. 1959 yılında çıkan *Şıgırlar* kitabı da, aslında önceden yazılmış eserlerinden ibarettir.

Sirin, 23 Kasım 1969'da doğduğu köy Kerekeşli'de vefat etti.

Fatih Seyfi-Kazanlı

Yazar, nasir, dramaturg, eğitimci ve devlet adamı Möhemmetfatih Kemaletdin oğlu Seyfullin (mahlası: Fatih Seyfi-Kazanlı) 22 Mart 1888'de eski Kazan gubernası Spas kazası Karamalı köyünde, orta hâlli bir köylü çocuğu olarak doğar.

Kazan'da Muhammediye Medresesini bitirdikten sonra, cedit mekteplerinde muallim olarak çalışır, 1915-1917 yıllarında Galiye (Ufa) Medresesinde, ihtilâlden sonra da Kazan teknik mekteplerinde, askerî kurslarda, Tatar Komünistler Üniversitesinde Pedagoji Enstitüsünde tarih ve sosyal bilimler okutur. Şubat ihtilâli esnasında Ufa'da Tatar ihtilâlcisi sosyalistlerinin (SR) *Irik* gazetesinde nasir (redaktörü G.İbrahimov); Sovyet devrinde de *Kızıl Tataristan* gazetesi (1923-1925), *Yanalif* dergisi (1927-1929) redaktörü olur, Tataristan Cumhuriyetinin eğitim ve tarım komiserliklerinde türlü sorumluluklar alır.

F.Seyfi-Kazanlı'nın edebiyat, gazetecilik ve tenkit sahasındaki faaliyeti ihtilâle kadar derin olmuştur. 1907-1917 yılları arasında yazılan *Mökaddes Hizmet, Biznin Zaman, Yemsiz Tormuş, Cemagat Hadimi* piyesleri, pek çok makalesi, Sovyet devrinde yazılmış povest ve hikâyeleri, *Oç Narat* romanı, *Doşman-nar, Zekvan Mulla Şeceresi, Zöbercet* gibi dramaları, popüler karakterde yazılan tarihî eserleri, broşürleri, hepsi Tatar edebiyatı hazinesinin özel bir bölümünü teşkil ederler.

F.Seyfi-Kazanlı, 16 Eylül 1936'da tevkif edilir. SR Partisine üye olmasına dayanarak, onu hükûmet başındakilere ve parti yöneticilerine karşı saldırı hazırlığı, milliyetçilik ve bunun benzeri uydurma "suçlar" ile itham ederler. 3 Ağustos 1937'de Özel Kurul (OSO), kapalı oturumunda, edibin "dosyası"na bakıp onu en yüksek cezaya mahkûm eder. Mahkûmiyet kararı, iki gün sonra, 5 Ağus-

tos 1937'de infaz edilir. Gömüldüğü yer, Kazan'ın Arhengel Kabristanı diye farz ediliyor.

Segıyt Sünçley.

Şair ve mütercim Segıyt Hemidulla oğlu Sünçleyev 2 Ağustos 1889'da Saratov gubernası Hvalın kazası İski Mastak köyünde doğar. Astrıhan ve Kazan'ın eski medreselerinde tahsil edip, 1908'de dışarıdan okuma tertibiyle öğretmenlik imtihanlarını verip 1915 yılına kadar Perm gubernası köylerinde çocuk okutur. 1915-1917 yılları arasında Ufa Şehir Kütüphanesinin Tatar kitapları bölümünde müdür olur. Şair ve mütercim olarak, bu devirde onun *Kül Küz Yeşi* (1908), *Şilyon Mehbüsi* (Bayron'dan terc., 1911), *Törlü Şıgırlar* (1912), *Segıyt Şıgırları* (1913), *El Mansur* (Hcine'den terc., 1913) adlı kitapları yayımlanır.

1917-1918 yıllarında S.Sünçley, Ufa'da *Avıl Halkı* ve *Könküriş* gazeteleri redaksiyonlarında edebî sorumlu; 1919-1922 yıllarında Rossiya Milletler Halk Komiserliği'nin Kırım'daki temsilcisi; 1923-1926 yıllarında Başkürdistan Maarif Komiserliğinde kolegyum üyesi ve sanat bölümü müdürü; 1926-1927 yıllarında Rossiya'nın, İzmir şehrindeki (Türkiye) konsoloslukunda mütercim hizmetlerinde bulunur. Sovyet devrinde yazarın *İhtilâl Şıgırları* (1918), *Revolutsion Şıgırları* (1919) adlı şiir kitapları *Tehitlerge Legnet* (1924) adlı draması ve 1961'de *Saylanma* (seçme) Eserleri yayımlanır.

S.Sünçley, ilk defa 2 Temmuz 1927'de tutuklanır. Onu Sultangaliyecilikle suçlarlar. İki hafta sonra serbest bırakmış olsalar da bu zamandan itibaren devamlı gözcetim altında tutarlar. 28 Şubat 1929'da aynı "suç"u bahane ederek tekrar hapsederler. 28 Temmuz 1930'da OGPU Kollegiyumu, Sultangaliyecilikle suçlanıp tutuklanan 77 kişinin 21'ini, dolayısıyla S.Sünçley'i en yüksek cezaya mahkûm eder. 13 Ocak 1931 tarihli kararla ölüm cezası, on yıllık toplama kampı sürgününe çevrilir. Yazarı diğer Sultangaliyecilerle beraber Solovki çalışma kampına gönderirler. O, burada zor çalışma şartlarında açlık, işkence ve tahkir göre göre altı yıldan fazla eziyet çeker. Fakat onun azabı bunlarla da kalmaz: Korkunç 1937 yılı gelip çatınca Sultangaliyecilerin dosyası tekrar arşivden çıkarılır. Bu yılın 9 Ekim günü Leningrad NKVD troykası S.Sünçley'i ve bir grup Sultangaliyevci'yi ölüm cezasına mahkûm eder. Karar, 27 Ekim

1937'de aynı Solovki kampında infaz edilir.

Kabiliyetli şair, müteccim, Tukay'ın yakın dostu Sagıttı Sıngıttıy'ın hayatı işte böyle feci şekilde tamamlanır.

Guriy Tavlin

Guriy İvanoviç Tavlin, 25 Aralık 1925'te Tataristan Cumhuriyeti Zey bölgesi Urta Bagıyay köyünde doğmuştur. Komşu köyündeki orta mektebi bitirdikten sonra, memnuriyetine 1942 yılında Tüben Biş mektebinde öğretmen olarak başlamıştır. Mektepte talebeyken *Yes Leningi* gazetesinin muhabiri olmuş ve ilk şiirleri de bu gazetede yayımlanmıştır.

1943 yılı başında Kızıl Ordu saflarına çağrılıp tankçı olarak Kursk'ta bulunur; sonra da Dinyeper savaşına katılır. Ukrayna'yı, Beyaz Rusya'yı Polonya'yı faşist istilâsından kurtarmak üzere yapılan savaşlarda gösterdiği fedakârlıklar dolayısıyla çeşitli madalyalarla ödüllendirilmiştir.

G.Tavlin, 1946'da ordudan terhis edilince Kazan Devlet Pedagoji Enstitüsünde tahsile başlar. Bu esnada *Kızıl Tataristan* ve *Yes Stalingi* gazetelerinde birkaç şiirini; G.Epsemelov'un *Altın Yıldız*, W.Açayev'in *Moskveden Yıradıta*, B.Bhattaçarıa'nın *Açlık* romanları hakkında da tahliller yayımlanır. 23 Ocak 1950'de haksız ithamlarla tutuklanıp Svyetlere karşı milliyetçilik ruhıyla karşı ihtilâlcî talimat yürütmekle suçlanmış ve Tataristan Yüksek Mahkemesi tarafından on yıl hapse mahkûm edilip Sibiryaya gönderilmiştir.

10 Nisan 1954'te SSCB Yüksek Mahkemesi, Tataristan Yüksek Mahkemesinin Tavlin hakkındaki kararını iptal edip Tataristan Devlet Güvenlik Komitesinden onun dosyasının tekrar incelenmesini talep etmiştir. Yeniden yapılan inceleme G.Tavlin'in hiçbir suç işlemediğini ortaya koymuş ve kendisi 22 Eylül 1954'te tamamen aklanıp serbest bırakılmıştır.

Hürriyetine kavuşunca partide tekrar yükseklipe Pedagoji Enstitüsünü tamamlamıştır. Ama "eski halk düşmanı" için, ateş olmayan yerden duman çıkmaz, kendisini beş yıla yakın boş yere tutmuşlardır diyerek gençlere eğitim-öğretim vermesini uygun görmeyizler. Tavlin, önce Kazan Su İşleri binasının inşaatlarında ve Kazan nehri üzerindeki köprüler kurma işlerinde çalışır. Sonra da çeşitli gazetelerde çalışır; *Kızıl Tataristan* gazetesinde edebî sorumluluğu ve bir müddet

serkatip olur; kitap neşriyatında ve film stüdyosunda muharrirlik eder; Biyiktav bölgesinde radyo programları yapar. 1972’de, yani Pedagoji Enstitüsünü tamamladıktan on yedi yıl sonra mektepte çalışmaya başlar.

Guriy Tavlin, *Sarı Yafraklar Koyıla, Yıldızlar Bizge Yeneşe, Tevekkel Taş Yara, Algı Sızıkta* ve başka isimlerdeki kitaplar yazmıştır. Onun ilk büyük eseri olan *Dunay Dulkınnarı* romanı el yazması hâlindeyken Tataristan Devlet Komitesinde yok edilir. Kendi başından geçen hadiselerle dayanarak yazdığı *Afet* romanının birinci ve ikinci kısımları 1990 ve 1991 yıllarında *Kazan Utları* dergisinde basıldı. Yazar hâlen Kazan’da yaşıyor.

Adler Timirgalin

Adler Kamil oğlu Timirgalin, 1 Ocak 1931’de Tataristan’ın Sarman bölgesi İski Minzelebaş köyünde bir öğretmen çocuğu olarak doğar.

10 Ocak 1950’de Kazan Üniversitesi Fizik-Matematik Bölümü 2. sınıfında okurken Sovyetlere karşı propaganda yürütmekle suçlanıp tutuklanır. Başkalarından farklı olarak A.Timirgalin, gerçekten da Stalin ve Komünist Parti politikalarını tenkit edip millî istiklâli destekleyen bildirimler yazar ve bunları halk arasında dağıtır. Aynı yılın 13 Mart günü ilân edilen mahkeme kararıyla onu zorla tımarhaneye kapatırlar (Yani ancak böyle deliller Sovyetlere karşı açıkça mücadele başlatabilir). Bir buçuk yıl kadar zorla “tedavi”den sonra 5 Ekim 1951’de onu akrabalarının nezaretinde köyüne gönderirler. Müstakbel yazar, Taşkent taraflarına gidip tahsiline devam eder, sonra da kendi memleketine dönüp öğretmenlik yapar.

A.Timirgalin için, Tatar edebiyatında, eserini tamamen ilmî fantastik türüne ayırmış tek yazar demek mümkündür. 1959 yılından beri bu türden pek çok hikâyesi, on kadar kitabı yayımlandı. Yazarın *İki Hikâye Bir Hıyal, Yırak Planetada Meñgilik Hatireler, Kohav Rongo-Rongo, Kosmostan Kunaklar, Adaşkan Yıldız, Taş Alihe* vb. gibi kitapları genç okurlar arasında çok popüler oldular.

Kerim Tinçurin

Kerim Gali oğlu Tinçurin, 15 Eylül 1887’de bugünkü Penza ülkesinin Demıyan Bedny bölgesi Tarakan köyünde, bir köylü çocuğu olarak doğar.

İlk tiyatro eserini (Munazara, 1906) daha medresede okuduğu devirde ya-

zar. 1910 senesinde, ilk profesyonel tiyatro grubu *Seyyar*'a aktör olarak girer ve bundan itibaren de bütün ömrünü Tatar tiyatro sanatını ve dramaturjisini geliştirmeye adar. Hemen hemen her yıl bir iki piyes yazar ve Tatar dramasının klâsîği hâline gelir. 1922'de onun idaresinde Kazan'da devlet tiyatrosu açılır (bugünkü G.Kamal namındaki Tatar Devlet Akademi Tiyatrosu). Yazarın *Birinçi Çeçekler*, *Süngen Yıldızlar*, *Amerikan*, *Cilkensizler*, *Kazan Sölgisi*, *Zeñger Şel* gibi eserleri Tatar edebiyatının klâsîği hâline gelip bugün de tiyatro seyircisine güçlü estetik tesirleri sürmektedir.

Meşhur tiyatrocunun ellinci yaş jübilesinin ikinci gününde 16 Eylül 1937'de tutuklanır. Onu türlü suçlarla itham ederler, hatta Japonya casusu diye suçlarlar. Yazar sözünden dönmez, haksız suçların hiçbirini de kabul etmez, soruşturmacıların yüzüne tükürür. 14 Kasım 1938'de Özel Kurul (OSO) onu ölüm cezasına mahkûm eder. Bu karara dayanarak 15 Kasım 1938 gece yarısı, saat 1:50'de hapisane gardiyanları, yazarı vururlar. Kabri Kazan Arhengel mezarlığında olmalı.

Gomer Tolımbay

Gabdelhak Celaletdin oğlu Şahiehmetov, 14 Nisan 1900'de Simbir gubernası Buva kazası Tolımbay köyünde, hâli vakti yerinde bir ailede doğar.

Yirmili yıllar başında Kazan günlük basınında (daha ziyade *Biznin Yul* dergisinde) G.Tolımbay imzasıyla ardı ardına makaleleri ve tahrir karakterli edebî eserleri basılmaya başlar. Yirmi yıla yakın süren hayatında otuz kadar kitabı basılır. Bunlar arasında vulgarize sosyalizm karakterinde yoğurulmuş eserler de (*Tatar burjuva tili*, *biznin til tügil*, *Fatih Emirhan* vb.) realist tarzdaki güzel hikâye ve povestleri vardır (*Tüben Yılgada*, *Kuyan Soldat*, *Ender Babay*, *Kızıl Armiyadan Kaytkaç*, *Mujik Felsefesi*, *Yaz Köni Dört Tugan* vb.). G.Tolımbay, çocuklar için de hikâyeler yazar (*Biz Üskende*, *Kiçkine Çaklarda*, *Minim Eti* vb.).

Ömrünün son yıllarında Tataristan Devlet Neşriyatının Edebiyat Sektörü müdürü olarak da çalışır. 10 Nisan 1937'de Komünist Partiden ihraç edilir. Aynı yıl 8 Haziran günü NKVD tarafından tutuklanıp "karşı ihtilâlcî Troçkist örgüt) mensubu olmakla suçlanır. NKVD'nin hücrelerinde ve Pleten Hapishanesinde yatar. 8 Mayıs 1938'de SSCB Yüksek Mahkemesi onu ölüm cezasına mahkûm eder. Karar aynı gün infaz edilir.

Hessen Tuffan

Hessen Fedri oğlu Tuffan ((1924'te Tuffan adını almasıya kadar Gölzizim, Hezretov, Kusimov adlarını kullandı)), 9 Aralık 1900'de eski Kazan gubernası Aksu-bay hülğesi İkki Karmat köyünde onta hâlli bir köylü çocuğu olarak doğar.

Yirmilliyıllar ortasında eser yayımına başlayan H. Tuffan, 1927 yılında Tatar şiirinde benzersiz bir iz bırakan *Unal Eskişlari*, *İkki Çor Amasında*, *Başlama Başladı*, *İbbliyevlər* manzumelerini yazar. Otuzlu yıllar başında o artık Tatar şiirinin önsadflarına geçip zirve şahsiyetler arasına girer. Fakat 1935'te *Amı* manzumelerini yayımlanmasıyla şair, acımasız bir tenkide tutulur. Bu manzumeyi Komünist Parti Tataristan Ülke Komitesi zararlı eser olarak ilân eder. 19 Kasım 1940'ta, şair, NKVD organları tarafından karşı ihtilâlcı milliyetçilikle suçlanıp tutuklanır. 7 Mart 1942'de NKVD Askarî Kurulu, onu ölüme cezasına mahkûm eder. Fakat aynı yılın Mart ayında ölüme cezası on yıl hapis ve ilâvetem beş yıl vatandaşlık haklarından mahrumiyet cezasına çevrilir. Şair, Sviyajsk (Mari Otomom Cum.) ve Pütina (Mordva Otomom Cum.) kamplarına ağır işlerde çalışıp cezasını çeker. Cezasının dolmasıyla beraber hiçbir mahkemeye çıkarmaksızın onu Sibiryâ yasıngıline gönderirler. O beş yıl daha Novosibirsk ülkesinin Ustarkat hülğesinde gözetim altında yaşar; Kolhozda çoban olarak çalışır. 1956'da serbest bırakılırca Kazan'da döner.

En zor şartlara rağmen, H. Tuffan hapsede de, süngünde de edebiyatı bırakmaz. Bu devirde, "İhtelər Citti İke", "Göller İndi Yafraq Yaralar", "Çegek Sibille Gilite", "Meaditni Kürdim İöşimde" gibi en güçlü, sanat bakımından en olgun şiirlerini yazar. Şair, Tukey ve Taktaş geleneğini devam ettiren klâsik derecesine yükselir.

H. Tuffan 10 Haziran 1980'de Kazan'da vefat etti.

Şamil Usmanov

Şamil Heyrulla oğlu Usmanov, 26 Aralık 1898'de, Savatow gubernası Kuznetsk kazası Pentelge köyünde bir öğretmen çocuğu olarak doğar.

O, edebiyat meydanına, doğrudan doğruya iç savaş içinde n, Sovyet devleti için kendini sakımmadan mücadele eden kızıl asker arasından yükselip çıkmış birisidir. İlk edebiyat tecrübesini olan *Kanlı Kömende ve Bininci Adım* dramaları iç savaşın en kızgın çağında, 1919 yılında yazılır ve el yazması hâlinde cephe

sahnelerinde devamlı oynanır. Yirmili yıllardan itibaren yazar, mesir tütünde de eser verir, pek çok hikâye yayımlar. 1935'te en büyük eseri olan *Legiön Yullı*'nı tamamlar. Okurlar, *Pamirdan Radio* adlı hayali povestini de sıcak karşılarlar. *Kiçikken Ferman* adlı piyesini, otuzlu yıllar ortasında Tatar Akademi Tiyatrosu başarıyla sahneler.

Yazar 7 Nisan 1937'de Kazanskoe Podvoro misafirlhanesinde tutuklanır. Onu Sultangaliyevcilik ile, Mohtarov, Barındıkov, Yenbayev, Mansurov vb. gibi karşı ihtilâlcı unsurlar ile temas kurmakla, Sovyetlere karşı propaganda yürütmekle suçlarlar. Birkaç ay boyunca Kazan'ın Pleten Hapishanesinde ve NKVD hücrelerinde (Çirik Kül'de) devamlı işkence ederler. 3 Aralık 1937'de NKVD araştırmacıları (Şeludçenko vb.) sorgu esnasında meşhur yazarı döve döve öldürürler.

Min Şabay

Min Garif oğlu Şabayev, 28 Nisan 1913'te bugünkü Başkandistan'ın Kuşnarenko rayonu Karateke köyünde, fakir bir köylü ailesinde dünyaya gelir.

Çocukluğunda yetim kalıp altı yaşından itibaren kendi kendine bakmaya başlar. Zengin çiftçilere (kulaklar) mîgat olarak çalışır, serseni olup ilden ile gezer, tamamen yoldan çıkmış gibi hayat yaşar. 1931 güzünde hırsızlık yaptığı için tutuklanır. Çekistler (Çeka teşkilâtı) onu Moskova çalışma kampına yerleştirirler. Burada tahsil yapar, edebiyatla tanışır, insan olarak ayağa kalkar yeniden. Bu esnada kendisinde de sanat şevki uyanır. 1934'te *Tanıp* adlı uzun hikâyesi basılır.

Kamptan sonra M.Şabay, günlük basında andı andına güzel lirik hikâyelerini, denemelerini yayımlar. Kollhoz-Sovhoz tiyatrolarında piyesleri oynanır. 1941'de, Kazan'da *Uymalınmaşam Skripkau* adlı hikâye kitabı çıkar. 21 Kasım 1942'de, ikinci defa tutuklanır. Bu sefer kendisini Sovyet iktidarına karşı tahrîk hareketinde bulunmakla suçlarlar. 8 Mart 1944'de SSCB NKVD'sinin Özel Kurulu onu yedi yıl hapse mahkûm eder. M.Şabay, Koluma taraflarında Kuzey Dağ-Maden İdaresinin Vedolyanov madeninde en zor işlerde çalışır. 2 Haziran 1949'da fedakâr ve gayretli çalışmasından ötürü cezasından evvel serbest bırakılır. Ancak daha kendi memleketine dönmeye bile fırsat bulamadan, aynı olandık "suçu" için tekrar tutuklanır ve 22 Temmuz 1950 tarihinde, Özel Kurul

(OSO) kararıyla Kolıma taraflarına, ömür boyu sürgüne gönderilir. Magadan ülkesi Spornıy yerleşim bölgesinde yaşar ve çalışır.

M.Şabay, Kazan'da ancak 1955 yılında döner ve büyük bir gayretle edebiyata girişir. 1959-1964 yılları arasında yazarın *Bizde Yıl Boyu Yaz* adlı deneme kitabı, *Tormuş Baskıçları*, *Tormuş Çakıra* adlı hikâye kitapları ve *Uyanuv* adlı tarihî-sosyal romanı basılır (birinci kısım); fakat sağlığı çok bozulduğu için bütün plânlarını gerçekleştirilmeden kaldı, 5 Eylül 1963'te 50 yaşındayken vakitsiz vefat etti.

Server Edhemova

Server Sabir kızı Edhemova 5 Nisan 1901'de eski Orenburg gubernası (bugünkü Çilebi ülkesi) Troitsk şehrinde bir muallim çocuğu olarak doğar.

Kazan'a göçüp yerleşme, edebiyat-sanat çevresiyle yakından tartışma ve nihayet meşhur yazar Kavi Necmi ile aile kurma, kendisini edebiyata iyice yaklaştırır. S.Edhemova çocuk şiirleri ve hikâyeleri, piyesler yazar. Yirmili yıllar ortasında onun edebî tercüme sahasındaki faaliyeti başlar: Tolstoy, N.Tihonov, A.Çehov ve A.Puşkin'in eserlerini tercüme eder. Otuzlu yıllar boyunca Gorkiy'in hemen hemen bütün belli başlı eserleri Tatar okuyucusuna onun tercümesiyle ulaşır.

4 Ocak 1938'de S.Edhemova "halk düşmanı karısı" olarak tutuklanır. Özel Kurul aynı yılın 11 Ağustos günü 58. maddenin 10. ve 12. bentleri üzere on yıl hapis ve beş yıl vatandaşlık haklarından mahrumiyet cezasına karar verir. S.Edhemova, kuzey kamplarında ağaç keser, eli, ayağı donar, 16 Ekim 1940'ta onu aklayıp serbest bırakırlar.

S.Edhemova, Kazan'a döndüğünde tercüme işlerine devam eder, Rus ve dünya edebiyat klâsiklerini Tatar okuyucularına ulaştırır. İlgi çekici hatıratını yayımlar. Kendisi 10 Kasım 1978'de Kazan'da vefat etti.

Mirsey Emir

Mirseyef Meselim oğlu Emirov, 6 Ocak 1907'de Ufa gubernası İsterlitamak kazası Cirgen köyünde, bir köylü çocuğu olarak dünyaya gelir.

1926'da Kazan'a gelip sanat mektebine girer. Aynı yıl edebiyat faaliyeti de başlar, köy hayatına dair mizahî, kısa hikâyelerini yayımlar. Otuzlu yıllar başın-

da *Hikmetullinnın Manevrda Kürgenneri* ve *Komandir* adlı uzun hikâyelerini yazar. 1933'te *Biznin Avıl Kişisi*, 1935'te *Agtydil* adlı meşhur hikâyesi basılır. Bu eserin sahneye hazırlanmış metni için yazar, 1974'te Tukay ödülünü alır.

M.Emir, Eylül 1937'de Tataristan Yazarlar Birliği başkanı seçilir. İki ay geçince 4 Aralık'ta NKVD organları tarafından tutuklanır. Pleten hapishanesine kapatılır. Bütün cezalandırmalara rağmen "suçunu" kabul etmez (onu 58. maddenin 10., 11. ve 12. bentleri üzere suçlarlar). Tataristan Yüksek Mahkemesinin 19 Mart 1939 tarihindeki oturumu, onu (hiç olmadık bir şey ama!) tamamen suçsuz bulur ve derhal hürriyetine kavuşturur.

Vatan Savaşı (II. Dünya Savaşı) yıllarında M.Emir *Minlikamal* (1944) dramasıyla büyük başarı kazanır. Onun *Tormuş Cırı* (1946), *Cır Devam İte* (1947), *Minim Hatın* (1955) vb. drama eserleri de tiyatro sahnelerinde büyük başarıyla oynanır. Yazar 1959'da iki kısımdan oluşan *Saf Künil* romanını tamamlar. *Can Köyiği* (1969), *Balıkçı Yalgannarı* (1971) vb. eserleri okuyucular tarafından ilgiyle karşılanır.

M.Emir, Rusya Federasyonu Yüksek Sovyet milletvekili ve Yüksek Sovyet Prezidium Başkan Yardımcısı olarak seçildi, devlet madalyaları ile ödüllendirildi. 1 Haziran 1980'de Kazan'da vefat etti.

Sadri Celel

Sadretdin Heyretdin oğlu Velidov (edebiyat adı Sadri Celel), 1891'de Kazan gubernası Teteş kazası Apas köyünde doğmuştur. Bubi Medresesi ve Kazan'daki Uçitelskaya Şkola'da (Öğretmen Mektebi) tahsil eder. Bu esnada edebiyat tecrübelerine başlar, *An* ve *Ak Yul* dergilerinde ilk hikâyelerini yayımlar. Tatar mirzalarının (şeyhzadeler) hayatını anlatan ve 1914'te *An* dergisinde çıkıp daha sonra da kitap olarak birkaç kere basılan (Son baskısı 1991'de Tataristan Kitap Neşriyatında çıktı) *Dim Buyında* adlı romantik hikâyesi onu çok meşhur eder.

S.Celel'in Ekim ihtilâlinden sonraki edebiyat faaliyeti de dikkate değer. Hikâye yazmaya devam etmekle beraber, günlük konular hakkında makaleler ve yeni çıkan kitaplar için tahliller yayımlar, M.Gorkiy, J.London, F.Schiller, D.Mamain-Sibiryak gibi klâsik yazarların eserlerini tercüme eder ve mizahî fıkralar, hikâyeler yazar.

S.CeĢel, Stalinist repressiyaya maruz kalan ilk Tatar yazarlarındanĢdır. Onu 6 Mayıs 1931'de hastahanedede tedavi gördüğü esnada alıp götürürler. Aynı gün tutuklanan kardeş çocuğı Cemal Velidi ve âlim Gali Rehim ile birlikte onu da "Sultangaliyecilerin Kazan'daki gizli şubesi"ni teşkil etmekle suçlarlar. 11 Mayıs 1932 tarihinde OGPU'nun Özel Kollegiyumu, S.CeĢel'i beş yıl hapis cezasına mahkûm eder. Mahkûmiyet kararını infaz için yazarı Beyaz Deniz-Baltık Kanalı inşaatına, çalışma kampına gönderirler. Cezasını doldurunca ağır çalışma şartları ve aç tok yaşamaktan ötürü sağlığı tamamen bozulan ve yarı kör kalan S.CeĢel, 1935 senesinde Kazan'a, ailesinin yanına döner.

Ailesi yanında biraz hayata dönen S.CeĢel, Körler Cemiyetinde çalışmaya başlar. Sonra, kısa devre kurslarda okuyarak, tanıdığı Prof.L.İ.Şulutko (1897-1971) yardımıyla Ortopedi ve Travmatoloji Enstitüsüne masajcı olarak işe girer.

Fakat otuzlu yılların ikinci yarısında tekrar başlayan repressiya dalgası, S.CeĢel'i yine demir kafese sokar (1937). Pleten zindanında bir müddet daha yattıktan sonra onu çok hastalandığından hapisane revirine kaldırırılar. Bir müddet sonra durumunun iyice kötüleştiğini görerek hapisane arabasıyla evine geri getirirler. Bundan sonra da uzun yaşayamaz, 29 Temmuz 1943'te vefat eder. Kabri Kazan'ın Yana Biste Mezarlığındadır.

AKT. MUSTAFA ÖNER